

**Dějiny literatury
Krnovska
(I. a II. díl)**

Libor Martinek

Libor Martinek

**Dějiny literatury
Krnovska**

**I. díl
Od středověku
po interetnické vztahy v literatuře 20. století**

**II. díl
Od národního obrození do současnosti**

© Doc. PhDr. Libor Martinek, Ph.D.

ISBN 978-80-88463-11-5 (pdf)

ISBN 978-80-88463-12-2 (ePub)

ISBN 978-80-88463-13-9 (mobi)

Obsah

I. díl

ÚVODEM.....	9
1. Vymezení problematiky výzkumu.....	15
2. K otázce chápání slezských dějin od roku 1742.....	21
2.1 K otázce periodizace dějin literatury Krnovska.....	22
2.2 K některým obecným úkolům historického výzkumu Slezska.....	22
A. STARŠÍ LITERATURA KRNOVSKA.....	25
1. Literatura Krnovska v době předbělohorské.....	25
1.1 K jazykovému obrazu Krnovska ve středověku.....	25
1.2 K písemnictví Krnovska v době předbělohorské (v kontextu písemnictví Moravy a Slezska).....	27
2. Mikuláš z Kozlí a jeho dílo.....	31
2.1. K obsahu kodexu Mikuláše z Kozlí.....	32
2.2 Mikuláš z Kozlí na Krnovsku.....	33
2.3 K biografii Mikuláše z Kozlí.....	34
2.4 K vývoji bádání kodexu Mikuláše z Kozlí.....	36
2.5 Píseň o bydžovských ševcích.....	37
2.6 Chci já na pannu žalovat.....	39
2.7 Regionální aspekt kodexu Mikuláše z Kozlí.....	41
2.8 Nové poznatky o kodexu Mikuláše z Kozlí.....	42
2.9 Závěrem k dílu Mikuláše z Kozlí.....	47
B. OBDOBÍ HUMANISMU (LITERATURA NA KRNOVSKU V 16. STOLETÍ).....	48
1. Krnovská latinská humanistická škola.....	50
1.1 Podmínky vzniku latinské humanistické školy.....	50
1.2 „Postilla evangelitská“ Martina Filadelfa Zámrského.....	54
1.3 K literární tvorbě humanistických vzdělavců Krnovska.....	56
C. OBDOBÍ OD ROKU 1622.....	63
1. Významné osobnosti slezské kultury v regionu od roku 1622.....	65
1.1 Slezský evangelický „spisovatel“ Kryštof Bernart Skrbenský z Hříště.....	65
1.2 Ke kulturnímu dění na zámku Slezské Rudoltice za vlády Alberta Hodice.....	68
1.3 Kazatel Ondřej Antonín Richter.....	70
D. NĚMECKY PSANÁ LITERATURA NA KRNOVSKU.....	72
1. Úvodem.....	72
2. Měřítka literárního česko-německého společenství.....	72
3. K vývoji česko-německých literárních vztahů, zejména ve Slezsku.....	75
3.1 K problematice výzkumu německé literatury v českých zemích.....	75
4. Německy psaná literatura ve Slezsku a její základní rysy.....	79
5. Německá literatura Krnovska.....	80
6. K pamětem Hanse Kudliča.....	82
7. Němečtí spisovatelé z Krnovska od počátku 19. století.....	84
8. Robert Hohlbaum, Bruno Hanns Wittek a velkoněmecká idea.....	88
9. Literární návraty krnovských Němců.....	94
10. K dílu literárního historika a lexikografa Josefa Waltera Königa.....	96
11. Vzájemné průniky německé a české regionální literatury Krnovska.....	97
12. Sudetoněmecká literatura jako „nový fenomén“.....	100
13. Hanns Cibulka – básník mravního apelu a osobnostní integrity.....	103
14. Závěrem k literatuře německého jazyka v regionu.....	110

E. INTERETNICKÉ VZTAHY V ČESKÉ LITERATUŘE KRNOVSKA.....	112
1. Interetnické vztahy v díle spisovatele Praxitelise Makrise.....	114
ZÁVĚREM K 1. DÍLU.....	118
RESUMÉ K 1. DÍLU.....	119
ZUSAMMENFASSUNG.....	121
LITERATURA.....	124
A. Prameny.....	124
B. Sekundární literatura.....	125
PŘÍLOHY.....	139

II. díl

ÚVODEM K 2. DÍLU.....	162
A. OBDOBÍ NÁRODNÍHO OBROZENÍ.....	167
1. Situace ve Slezsku.....	167
1.1 Situace na Krnovsku.....	168
B. OBDOBÍ OD KONCE 19. STOLETÍ DO ROKU 1918.....	170
1. Situace ve Slezsku a na severní Moravě.....	170
2. Situace na Krnovsku.....	170
2.1 Časopis Zahrádka sv. Františka a P. Karel Štěpán Vodička.....	171
2.2 Časopisy a tiskárny.....	174
C. ČESKÁ LITERATURA NA KRNOVSKU V LETECH 1918–1939.....	175
1. Situace ve Slezsku a na severní Moravě.....	175
2. Situace na Krnovsku.....	175
2.1 Vztah Krnovanů k Petru Bezručovi (s přesahem do současnosti).....	175
2.2 Česká literatura v období meziválečném na Krnovsku a Bruntálsku.....	176
2.3 Paměti posledního bruntálského hejtmana Jana Brothánka.....	178
2.4 Vzpomínky příslušníka finanční stráže a Stráže obrany státu Karla Rambouska... ..	180
D. LITERATURA NA KRNOVSKU V LETECH 1939–1999.....	183
I. Situace ve Slezsku a na severní Moravě v letech 1939–1945.....	183
II. Situace na Krnovsku v letech 1939–1989.....	183
1. Období let 1938–1948.....	183
2. Období let 1948–1989.....	183
2.1 Literární díla s kolonizační tematikou se vztahem k regionu.....	186
2.2 Literární díla s přírodní tematikou se vztahem k regionu.....	189
2.3 Pověstový a pohádkový žánr v literatuře se vztahem ke Krnovsku.....	191
2.4 Inzitivní literatura Krnovska.....	199
2.5 Návrat českého písmáka.....	202
2.6 „Májové variace“. (K poezii Krnovska v letech 1945–1948).....	202
2.7 „Slunko nad Krnovskem“. (K projevům newspeaku v poezii Krnovska v letech 1948–1956).....	203
2.8 „Máchovské inspirace“. (K poezii Krnovska let 1956–1989).....	208
2.9 Regionální spisovatelé debutující před rokem 1989.....	209
2.9.1 Praxitelis Makris.....	209
2.9.2 Eduard Zacha.....	212
2.9.3 Zdeněk Křenek.....	213
3. Období po roce 1990.....	218
3.1 K typologii nové regionální poezie.....	218
3.2 Josef B. Odstrčil.....	218
3.3 Tomáš Hájek – filozof, dramaturg, vědecký pracovník (v oboru památková péče a kulturní krajina).....	222

3.4 Chemik, redaktor a „utajený“ spisovatel Boris Cvek.....	225
3.5 Novelist Richard Neugebauer.....	226
3.6 K mladé literární tvorbě na Krnovsku a v okrese Bruntál po roce 1990.....	228
E. INTERPRETACE LITERÁRNÍCH DĚL VYBRANÝCH KRNOVSKÝCH AUTORŮ.	233
1. Blažej Paloch – Máchovská čtyřverší.....	233
2. František Antonín Šípek.....	238
2.1 Životopis.....	238
2.2 Počátky básnickovy tvorby.....	242
2.3 Zpěv nad městem.....	245
2.4 K vývoji básnického díla F. A. Šípka.....	247
2.5 Šípkův „Lidský hlas“.....	250
2.6 Ptačí motivy v Šípkově poezii.....	260
2.7 Dům v zahradách.....	264
2.8 Když zrno tluče křídly.....	266
2.9 Závěrem – Kořeny vrostlý do půdy.....	269
3. Dušan Cvek.....	270
3.1 Životopis.....	270
3.2 První fáze kritické recepce – 60. léta.....	273
3.3 Druhá fáze kritické recepce – 70.–80. léta.....	283
3.4. Spisovatel a doba.....	302
3.5 Třetí fáze kritické recepce – po roce 1990.....	307
3.6 „Druhé čtení“ Cvekova díla.....	311
3.6.1 Hodnoty a ideje.....	314
3.6.2 Prostor, čas, živly.....	318
3.6.3 Cvekův verš.....	324
3.7 Závěrem k osobnosti a dílu Dušana Cveka.....	326
4. Jiří Daehne.....	326
4.1 K tematice autorovy tvorby.....	326
4.2 Kontexty.....	329
4.3 Interpretace Daehneho přírodní lyriky.....	330
4.4 Věstonická píšťalka zůstala věrná svému hlasu.....	336
4.5 Odvážná evokace osudu Boženy Němcové.....	337
4.6 Radobýl – pocta Karlu Hynku Máchovi.....	338
4.7 Topografie vzpomínky. Podoby autenticity v memoárové“ poezii.....	340
4.8 Povídkový svět.....	354
4.9 K poetice básnické a prozaické tvorby Jiřího Daehneho.....	355
4.10 Závěrem k tvorbě Jiřího Daehneho.....	360
E. VLASTIVĚDNÉ ČASOPISY A VYDAVATELSTVÍ NA KRNOVSKU A V OKRESE BRUNTÁL.	362
1. Vlastivědný zpravodaj Krnovsko.....	362
1.1 Úvodem.....	362
1.2 Krnovsko v kontextu své doby.....	362
1.3 Literární tvorba na stránkách Krnovska.....	363
1.4 Literární kritika a literární historie ve zpravodaji Krnovsko.....	365
1.5 Závěrem.....	366
2. Vlastivědný zpravodaj Okres Bruntál.....	367
3. Vlastivědné neperiodikum Krnovsko a jeho druhé vykročení.....	367
4. Významní vlastivědní pracovníci v regionu.....	369
5. Regionální nakladatelství a vydavatelství.....	369
6. K ediční činnosti iniciativy Cesta světa.....	373

G. ZÁVĚREM.....	377
H. RESUMÉ.....	380
CH. ZUSAMMENFASSUNG.....	381
LITERATURA:.....	382
A. Prameny.....	382
B. Sekundární literatura.....	386
C. Elektronické zdroje.....	403
PŘÍLOHY.....	405
POZNÁMKA O AUTOROVI.....	421
EDIČNÍ POZNÁMKA K I. A II. DÍLU.....	423

I. díl

Od středověku po interetnické vztahy v literatuře 20. století

ÚVODEM

Problematika regionální literatury je značně komplikovaná a každý, kdo se jí před námi zabýval, přistupoval k ní z různých, někdy dokonce protichůdných metodologických pozic a akcentoval odlišné interpretační strategie.

Jak vyplyne z úvodních kapitol publikace, které se váží k prvnímu i druhému dílu knihy, věnování pozornosti problematice regionální literatury, která tvoří jednu z důležitých složek regionálního vědomí obyvatel dané oblasti a souvisí ve větší či menší míře s kulturními aspiracemi jeho obyvatel a tvůrců, kteří je reprezentují, přináší závažnější metodologické problémy. Jakmile si totiž vymežíme literární tvorbu topograficky, geograficky a lokálně, dostáváme se na půdu buď vlastivědy, nebo literárního místopisu či zeměpisu (kde je problematika lokální slovesnosti zkoumána ponejvíce, ne-li výhradně, s důrazem na biograficko-bibliografická fakta a má spíše kulturně historický význam), případně literární sociologie. Pokud začínáme přistupovat k interpretaci literárních děl, začíná nás zajímat estetická funkce literárního díla, spolu s tím i jeho sociálně-psychologické aspekty, a regionální literatura ztrácí na významu v celonárodních syntézách. (Provést syntézu určité regionální literatury je vždy problematické, vhodnější, a proto častější je spíše její analýza.)

Pokud se v naší knize věnujeme interpretaci díla spisovatelů, kteří přesáhli region svým významem, pak jako autorům suverénním a odpovídajícím za svou tvorbu. Nepřihlíželi jsme příliš k autoritě umělců v jejich životním mikroprostoru, v lokálním společenství. Na druhou stranu jsme si plně uvědomovali, že bez určitého recepčního zázemí by se neuskutečnila čtenářská konkretizace jejich děl, ať už v užším regionálním nebo širším celonárodním kontextu (zkoumání těchto jevů je úkolem literární sociologie), a z toho důvodu by patrně zůstala jen nere realizovaná potencialitou. Soustředili jsme se zčásti i na identifikaci regionálnosti v díle vybraných spisovatelů, která je atributem literárního dění, brali jsme v úvahu hodnotovou komunikaci jejich literárních děl. Rovněž jsme se snažili sledovat přínos vymezeného území v celospolečenských kulturních, a především literárních vztazích, neboť region je významným pramenem literární tvořivosti.

Regionální výzkum nemusí být ústupem od celostních hledisek národní literatury, ani z nároků na zkoumané hodnoty. Specifický územní a typologický výzkum nám umožnil věnovat se detailněji jak samotnému vývoji českého písemnictví v regionu Krnovska, tak komparativnímu pohledu na německou literaturu vzniklou v regionu. Nebylo možné si nepovšimnout ani místní inzitní, folklorní a populární literatury.

V krnovském regionu působily významné osobnosti středověké literatury. Při hodnocení středověkého písemnictví bereme v úvahu, že hodnota literárních pramenů není závislá na nějakém kulturním centru, ale na hustotě informací, jak mj. uvádí medievalista Eduard Petruš (PETRUŠ: 1997). Povšimneme si tvorby důležitých (ale i méně důležitých, obecnou situaci dokreslujících) autorů literatury německého jazyka v regionu. Ve druhém dílu knihy se rovněž zamyslíme nad ideovými postoji k problematice soužití Čechů a Němců v oblasti, naznačíme tematické vymezování tvorby českých spisovatelů k německému písemnictví (a zároveň jej rámcově srovnáme s literárním obrazem téže problematiky v jiných regionech ČR) a nakonec podáme obraz dynamického, i když ne vždy výsostně uměleckého vývoje české literatury na Krnovsku (s přesahem do celého okresu Bruntál od r. 1960, kdy došlo ke sloučení tří okresů menších – krnovského, bruntálského a rýmařovského, případně do oblasti Jeseníků jako tzv. přirozeného regionu, pokud to vyžadoval žánr).

Publikace spadající metodologicky do sféry literární regionalistiky sice bývají často limitovány zacházením s prameny mnohdy druhé až třetí umělecké kvality a zabývají se ponejvíce krajem podmíněnými autory, představují však první stupeň literární syntézy. V našem případě půjde o komplementární sondu do problematiky pro potřebu syntéz slezského i celonárodního písemnictví. Zcela jednoznačně se ukazuje nezbytnost a důležitost

této výzkumné činnosti, mají-li se vytvořit systematické práce z dějin Slezska, které doposud u nás z různých příčin absentují především z důvodu dlouhodobé neexistence institucionálního zázemí a pokud se vytvořilo, pak se v minulosti nezaměřovalo na oblast literární vědy vůbec (daleko lepší situace je v tomto směru v Polsku a Německu), nebo jen málo. Tím je dána neexistence monografických prací z oblasti literatury českého Slezska (podobně je tomu v jiných oblastech – hudbě, architektuře atd.), po nichž se stále hlasitěji volá na odborných fórech a které jsou teprve připravovány, případně se objevily jen dílčí syntézy.

Ve svých výrazných tvůrčích osobnostech představuje literatura vznikající na Krnovsku¹ důležitou složku a součást literární tradice Slezska a severní Moravy. Jakýsi, sociologicky řečeno, „etalon“ k zhodnocení významu jejich tvorby představuje publikování děl těchto autorů v celostátních a krajských nakladatelstvích v zahraničí, nebo jejich překlady a vydávání v cizině. Pokud byla některá díla uveřejňována v místě bydliště nebo dokonce vlastním nákladem, usilovali jsme určit jejich imanentní literární hodnotu a poté vřadit autora do generačního a krajového nebo celostátního kontextu. Zároveň jsme považovali za důležité poukázat i na skutečnost vzniku literárních děl autorů odjinud (mnohdy ovšem pocházejících z regionu, ale působících trvale jinde, přesněji – v centru), kteří si z regionu brali inspiraci, přičemž rozhodně nešlo o autory druhořadé, ale o přední autory české literatury v meziválečném období a zejména od r. 1945.

Naše snahy o vymezení vztahu centra a periferie se budou ubírat (ukážeme to na příkladu regionální literatury v 50. letech 20. století) také směrem opačným: zjišťujeme, co z národních hodnot a jakým způsobem ovlivnilo určitou část společnosti a její tvůrčí složku v regionu.

Vrátíme-li se k tezi o přesahu regionálních tvůrců do širšího literárního a kulturního kontextu, sledujeme, že jejich tvorba nemá s regionalismem v současnosti příliš mnoho společného. Česká literatura se zvláště v 50. letech minulého století a posléze za éry tzv. normalizace musela vyrovnávat s mnoha společenskými zlomy, které ovlivňovaly podmínky literárního vývoje, a zásahy, jež literární vývoj deformují, takže sama měla problémy s uměleckým a společenským kontextem, do něhož vstupovala a který podmiňoval i procesy sémiotizace literárního díla. Regionální literatura se nezřídka těsně váže na společenský kontext a přírodní prostředí, důvěrně známé jen zasvěceným. Bylo proto třeba odlišit díla s tzv. regionálním principem a regionálním aspektem tvorby (LIBA: 1988), do jisté míry určující i uměleckou hodnotu těchto děl a podmiňující recepční dispoziční a horizonty očekávání vnímatelů.

V naší knize jsme se pokusili ověřit tezi, že region není jenom zobrazovaná objektivní kategorie podmínek literatury nebo životní prostor autora, ale faktor formující i některé literární druhy a žánry, jež ve své poetice obsahují topografické zřetele. Speciální pozornost proto věnujeme pověsti, pohádce, pamětím, tzv. memoárově laděné poezii, literatuře faktu atd. Jako nezpochybnitelná se ukázala skutečnost, že geograficky přirozeně vymezený region

¹ Mikroregion Krnovsko tvoří severní část okresu Bruntál, který je zároveň severovýchodním výběžkem Moravskoslezského kraje se specifickými podhorskými a horskými podmínkami. Severní strana mikroregionu je shodná se státní hranicí s Polskou republikou, dále sousedí s okresy Jeseník a Opava, na jižní straně sousedí se správním obvodem obce s rozšířenou působností – Bruntál. Historický vývoj obcí mikroregionu se ubíral vlastními cestami. První zmínky o nejstarší obci Mikroregionu Krnovsko se datují k roku 1238 (Býkov – Láryšov), naopak nejmladší obcí mikroregionu je obec Krasov, která vznikla v roce 1502. Celá oblast Krnovska představuje jedno z nejstarších osídlení na území České republiky, které dokazuje především velké množství hradů a tvrzí, později většinou přestavovaných na zámky. Charakteristické pro území je také velké množství kostelů. Mikroregion Krnovsko vznikl jako dobrovolný svazek obcí podle zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení) a tvoří jej 25 obcí s celkovým počtem 43 173 obyvatel. Územně se Mikroregion Krnovsko shoduje se správním územím obce s rozšířenou působností – města Krnova. Více než polovina obcí dané oblasti má méně než 500 trvale bydlících obyvatel. Hustota obyvatelstva území činí okolo 74 obyv./km² na rozloze 582 km². [<http://www.mikroregionkrnovsko.cz/index.php?file=data/mikroregion/charakteristika&&menu=2>]

podmiňuje a vytváří jisté literární prostředí (s konkrétní literární školou jsme se setkali, avšak v minulosti – latinská humanistická literární škola), přičemž Krnovsko má svým historickým vývojem, etnografickou charakteristikou i přírodními zvláštnostmi mnoho společného například s polskými regiony, které byly po válce znovu dosídleny a přesto nebo právě proto později výrazně ovlivnily podobu moderní polské literatury.

Na příkladu poezie několika krnovských básníků a prozaiků se pokoušíme ukázat zvláštnost kognitivní kategorie „krajina dětství“ jako konkrétního toposu tvorby (zejména ve druhém díle naší práce). Uvažovali jsme o tom, zda se genius loci Krnovska projevil v tvorbě regionálních autorů.

Historie literatury Krnovska do r. 1945 byla spojena především s dějinami literatury německé, s výjimkou literatury středověké psané latinsky, česky nebo německy, a poměrně výrazně se lišila od vývoje v české literatuře. Naopak se dlouhodobě řadila do kontextu literatury, pro niž se ujalo označení „sudetoněmecká“. V zásadě můžeme konstatovat, že velkou část literatury německého jazyka ve Slezsku tvořila lyrika či lidová píseň, sběratelská folkloristická činnost, pohádky, pověsti, vlastivědná tvorba, najdeme však početnou románovou a povídkovou tvorbu nebo lidové drama. Česká a německá literatura v regionu tvořila v zásadě dva od sebe oddělené „sémiotické vesmíry“ (termín S. Richterové; RICHTEROVÁ: 1991). Jedinou oblastí, kde se prolínala německá a česká literatura na Krnovsku, jsou pověst'ové a pohádkové žánry, tedy epická vrstva slovesného folkloru. Němečtí a čeští sběratelé a zpracovatelé pověstí a pohádek čerpali vesměs z podobných zdrojů.

Sledujeme několik významných spisovatelů pocházejících z Krnova žijících po r. 1945 v SRN (někteří před rokem 1989 v NDR), jenž se ve své beletristické tvorbě vrací k tématu života v Sudetech i k tématu odsunu a zároveň se v jejich díle objevuje motiv odporu k válce. Téma ztráty vlasti je v prozaické a lyrické tvorbě traktováno z morálního a historicko-filozofického hlediska. Kromě toho události od podepsání Mnichovské dohody až po odsun sudetských Němců našly svůj odraz nejen v publicistice, ale i v deníkových záznamech nebo memoárech jak českých, tak německých autorů.

Rozbor těchto děl potvrzuje tezi, že tzv. mýtus kraje je jiný v tvorbě spisovatelů, kteří tuto zemi opustili, a má odlišnou funkci. Pro ty, kteří odešli, představuje oblast Krnovska navždy ztracený svět. Pro ty, kteří přišli po nich, je tento svět základem vlastní budoucnosti. Tento mýtus však nenacházíme jen v tvorbě starší a ani mladší generace spisovatelů či básníků tvořících na Krnovsku po r. 1945, ale zároveň v dílech autorů „odjinud“, kteří si brali náměty ze života obyvatel tohoto regionu.

Krnovsko je krajem hornatým (s výjimkou osoblažského výběžku),² řídko osídleným, do r. 1945 většinou s německy hovořícím obyvatelstvem. Česká menšina v této oblasti nebyla v meziválečném období edičně aktivní, čeští spisovatelé sem jen zajížděli, trvale zde nežili. V období mezi dvěma světovými válkami sporadicky (ve srovnání se Šumavou nebo Podkrkonoším) do regionu umisťovali děj svých próz soudobí autoři odjinud. Naopak po 2. světové válce sledujeme početnější výskyt děl, která si náměty brala z Krnovska. Podrobně se věnujeme rovněž interetnickým vztahům v české literatuře inspirovaných sociálním životem na Krnovsku. Kvantitativně významná je rovněž česká poválečná próza s přírodní tematikou.

² Téměř celé území náleží z horopisného hlediska k provincii Česká vysočina, soustavě Sudetské a podsoustavě Východní Sudety. Pouze část území na severním a východním okraji, který představují především obce Osoblaha, Krnov a Úvalno, je součástí soustavy Středopolská nížina a podsoustavy Slezská nížina. Jinak je severní část mikroregionu začleněna do Zlatohorské vrchoviny. Klimaticky se mikroregion dělí do tří částí: nejmenší s teplým klimatem (shodná s horopisnou příslušností ke Středopolské nížině), nejrozsáhlejší s mírně teplým klimatem (shodná s horopisnou příslušností ke Středopolské nížině), nejrozsáhlejší s mírně teplým až chladným klimatem (mírně chladné a krátké léto, dlouhá a mírná zima) a ve stoupajících nadmořských výškách s chladným klimatem (Heřmanovice, Holčovice, Krasov, Zátor). [<http://www.mikroregionkrnovsko.cz/index.php?file=data/mikroregion/charakteristika&&menu=2>]

Po 2. světové válce zde vzniklá česká literatura se nám jeví jako převážně umělecky méně hodnotná, přijmeme-li kritéria kladená na celonárodní literaturu. Jenom nemnozí autoři daný region překročili (a tím pádem jsou zastoupeni v celonárodních literárních syntézách po r. 1945 a ve slovnících), ostatní představitelé regionální literatury jsou začleňováni do literatury kraje, tj. českého Slezska a severní Moravy.

Potvrdila se i teze nezanedbatelné role, jakou v rozvoji regionální (a vlastivědné) literatury sehrávají v tržním prostředí od r. 1990 privátní a vlastivědná vydavatelství a nakladatelství, která mnohdy záslužně suplují činnost institucí, jako jsou muzea a vědecké ústavy, jež se z různých důvodů nemohou podobnou činností zabývat. Kromě toho vydavatelství sehrávají, zvláště mají-li promyšlený ediční program, nezanedbatelnou popularizační a osvětovou úlohu, pokud ctí zásadu, že i na periferii lze vytvářet specifické hodnoty.

* * *

Potřeba uspořádání písemnictví Krnovska v literárněhistorické perspektivě musí vést od znalosti literatury středověké (ať už psané latinsky, česky nebo německy), přes literaturu „sudetoněmeckou“ v dané oblasti, až po literaturu českou zejména od r. 1945, a to z důvodů znovuosídlení regionu. V proudu české literatury odlišujeme momenty, kdy se odpoutala od specifických potřeb čtenářů v regionu a spolu se změnou do té doby dominujících funkcí (lokálně) poznávací, didaktické a propagandistické ve prospěch funkce estetické či umělecké se dostávala na úroveň literatury v rámci severní Moravy a Slezska, případně byla kriticky reflektována i na úrovni celonárodní.

Při výzkumu literatury na Krnovsku, jenž nutně předcházet vzniku této publikace (byl součástí disertační doktorské práce jejího autora³), jsme se snažili vyhnout několika krajnostem v jejím hodnocení: 1. Přisuzovat význam i méně zdařilým textům z kulturněhistorických, sociálních i ekonomických příčin a hledat v nich výraznou uměleckou hodnotu. 2. Chápat ji jedinečně jako jednoduchý model opožděné literatury, málo originální (druhotně odvozené podle vzorů) nebo zcela grafomanské. Bylo by také chybou, kdybychom příliš zdůrazňovali šlechtivé intence spisovatelů, kteří svou tvorbou sloužili kulturním potřebám regionu, byť by to bylo v dosídleném pohraničí prvořadým úkolem.

Problémy s hodnocením umělecké úrovně literárních děl by mohly vést k fragmentarizující perspektivě. Pokud bychom uznali tvůrčí činnost spisovatelů v regionu za aktivity více společenské než imanentně literární, předem bychom přijali při hodnocení geografické kritérium, namísto kritéria estetického.

Opisnost, dominance biografistiky, sklon ke zdůrazňování faktů z hlediska celku spíše podružných, ale ze zřetele lokálního kuriózních či zaznamenání hodných detailů by vedly k rozdrobení výsledků analýzy a měly by za následek, že výzkumy literatury na Krnovsku zůstanou solidně zdokumentovány pouze na faktografické úrovni (pomocí odkazů). Této situaci jsme se snažili vyhnout. (Detaily jsou samozřejmě důležité, ale teprve tehdy, když oživují paměť o kontextech, spojitostech a závislostech.) Registrované a popisované kulturní zvláštnosti regionu jsme usilovali přeložit na modelové konstrukce, aby mohla být zkoumána podstata kultury a literatury v regionu. (Nejde nám o to vytvořit příběh, vyprávění o literatuře na Krnovsku, neboť se ukazuje, že téměř neexistuje objektivně postižitelný vnitřní vývoj regionální literatury, když není obecně zcela zřejmé, co určuje vývojový trend literatury v regionu.) Hlavní příčinou tohoto stavu, který ohrožuje akceptaci výsledků každé takto zaměřené práce z oblasti regionalistiky, je zpravidla nedostatek textů. Stav obecné neznalosti zdejší literatury, jak jsme na to několikrát poukazovali (MARTINEK: 1995, 2000, 2002,

³ Libor Martinek, *Regionální literatura Krnovska a její představitelé*. Disertační doktorská práce obhájená na FF MU v Brně v r. 2000. 457 s. Vedoucí práce doc. PhDr. Vlastimil Válek, CSc.

2003), lze napravit publikováním výsledků literárněhistorického výzkumu, hledáním možností k vydávání hodnotných děl regionálních autorů, a to i z pozůstalosti, publikováním memoárové literatury, cestopisů se vztahem k regionu, zpracováním antologií apod.

Naší publikací zároveň usilujeme o dílčí syntézu kulturního a literárního vývoje na Krnovsku, která by byla metodologicky současná a korektní, osvobozená od všech extrémů (s nimiž jsme se mohli setkat v minulosti, ale i dnes) a také od umělého stavění do protikladu toho, co je univerzální tomu, co je regionální. Dílčí proto, že se literární historie nemůže opřít o monografické historické práce, jak jsme již uvedli.⁴ Zároveň jsme přihlíželi k proměně na současném knižním trhu po r. 1990 a hledali možnost, jak vhodným způsobem regionální literaturu Krnovska přiblížit čtenářům. Výsledek našeho snažení jistě posoudí čtenářská obec. Popisované jevy v literatuře a kultuře Krnovska bude později nutné uvést do kontextu kulturního systému Evropy. Takto pozitivně chápaný regionalismus je zároveň důležitým činitelem společenských procesů, neboť se pokouší o zrušení konfliktu mezi centrem a periferií. Hlas regionu se má stát součástí obecného hlasu kultur.

Česká kulturní struktura do r. 1945 na Krnovsku absentovala, proto jsme považovali za nutné věnovat zvýšenou pozornost jejímu poválečnému utváření. Usilovali jsme o průzkum různých projevů regionálních aktivit i projevů kulturního regionalismu s intencí dosažení fundamentálních struktur zdejší literatury a kultury, aby mohla vzniknout strukturálně-typologická historie literatury regionu. Nespokojili jsme se přitom s její empiricko-chronologickou montáží. Dnes totiž nevystačíme s lineárním a kumulativním charakterem odborného poznání reálií Krnovska pomocí pozitivistických a neopozitivistických výzkumných metod. Nelze psát o světě rozděleném na různé domény – o osvětové a vlastivědné činnosti a událostech v regionu, různých dokladech regionálního povědomí, o časopisech, vydavatelstvích, knihovnictví, literatuře a jejích autorech, o divadelních tradicích, folkloru apod. Takto by vznikl pouze uzavřený statický obraz kulturní reality. Aby bylo možné vytvořit její dynamický model, musí být k dispozici dostačující počet monografických prací, které by se staly základem celkového představení kultury a literatury regionu, ale těch se nám dosud nedostává. Plnější poznání společenských jevů a kulturních transmisí může totiž zajistit jejich analýza jako struktur kontextualizovaných významů. Přijetí univerzální badatelské perspektivy může dát šanci vzniku uceleného pohledu na kulturu Krnovska a k jejímu „čtení“ jako textu kultury vůbec.

* * *

V naší knize jsme se v neposlední řadě snažili prosadit jistou metodologickou kulturu a zachovat pevné metodologické jádro práce. Poznatky získané empiricky kvantitativně pojatým výzkumem v terénu jsme vždy podrobovali hodnotové kritice a teprve poté jsme je uplatnili v konečné syntéze výzkumu. Přísně jsme dodržovali pravidlo *ad fontes*. Takto jsme usilovali dosáhnout potřebné objektivitu, validity a reliability postupů a výsledků.

Je příznačné, že nepředkládáme hotové koncepty a jednoznačná řešení. Nepochybně je to dáno i tím, že pojem „regionu“ se stále řadí k tzv. „fuzzy“ pojmům⁵ (VÍTEK 1996:1), a tak to pravděpodobně zůstane z různých důvodů (zejména užíváním termínu v různých vědních oborech) i nadále. Region v literatuře není tématem umělecky inertním, ale zpracovaným

⁴ Naše kniha je prvním pokusem o literárněhistorický výzkum v té části Slezska a severní Moravy, která dosud nebyla uceleným způsobem zmapována (minimum informací o Krnovsku poskytuje také literárně-místopisná publikace Vladimíra Kovářika *Literární toulky Moravou*, Praha: Albatros, 1985). České Slezsko nemá dosud zpracováno své dějiny písemnictví. Jistý souhrnný pohled na literaturu v češtině, polštině i němčině obsahuje práce Jiřího Urbance (URBANEK 1992: 131–139). České literatury severní Moravy a Slezska se týkají kolektivní *Kapitoly z literárních dějin Slezska a severní Moravy*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2000.

⁵ K mlhavým, rozmazaným, neostrým pojmům, se kterými se ostatně často setkáváme v každodenních situacích (srov. slova jako život, úspěch, efektivnost aj.).

literárními a uměleckými prostředky a často také s pomocí nejrůznějších idiomů. (LIBA 1988: 130)

Téma e-knihy ve dvou dílech *Dějiny literatury Krnovska* bylo zvoleno se širším společenským záměrem autora být užitečný jako literární historik a kritik příhraničnímu regionu Krnovska, který byl po r. 1945 téměř celý znovu osídlen (vrátili se také Češi, kteří zde žili před 2. světovou válkou) a zabydlen obyvatelstvem z různých oblastí Moravy, Čech a Slovenska. Tito osídlenci přitom přicházeli do podhorské krajiny, která byla dlouhodobě osídlena a kultivována z převážné části národnostně, kulturně a jazykově odlišným etnikem, a to etnikem neslovanským. Od druhé světové války po odsunu Němců několik generací osadníků vynaložilo velké úsilí o přizpůsobení se složitým a náročným podmínkám kraje, ale zároveň i krajiny (s více či méně dobrým hospodářským výsledkem a ekologickým dopadem). Díky tomuto úsilí se potomci přistěhovalců zde mohou cítit doma. Charakter obhospodařované krajiny a předválečná lokální architektura⁶ vedou vnímavého obyvatele k zamyšlení nad svým místem v ní, ke stále znepokojující otázce „kdo jsme, odkud jdeme a kam směřujeme“ a k zamyšlení nad vlastními „kořeny“. Od úvah antropologického typu je pak už jen krůček k pozitivně formulovanému regionalismu jako teorii, jejíž podstatou je důraz na krajové východisko lidského myšlení.⁷

Usilovali jsme předložit materiál co nejsolidněji zpracovanou a interpretačně spolehlivou publikaci s tím, že regionální literatura bude stále vznikat v přirozených regionech, budou-li pro to podmínky. Literaturu v regionech lze podle P. Zajace chápat jako pulzující literární organizmy a ty je nutné vždy nejprve odhalit *ad hoc* a teprve poté se pokusit o jejich analýzu. (ZAJAC 1988: 117)

⁶ K této problematice viz zejména: Pavel Hron, *Domov – kolébka lidskosti. Původní venkovská zástavba v oblasti Jeseníků, její zachování a rozvoj. I. II.* Moravský Beroun: Moravská expedice, 1999, 188 a 342 s.

⁷ S podobným problémem si museli poradit také naši severní sousedé. Poláci, kteří zabydlovali tzv. znovu získané historicky polské kraje, případně kraje, které jim byly přiřknuty na základě poválečných mírových dohod s ohledem na posun polských hranic směrem na západ a na sever, reflektovali svůj nový úděl podobně jako noví pováleční obyvatelé Krnovska. Regionalistickému výzkumu se v Polsku právě proto dává velký prostor. V umělecké sféře na sebe nedávno výrazným způsobem upozornili autoři seskupení kolem kulturního sdružení Borussia (spisovatelé K. Brakoniecki, A. Jankowski, J. Górczyński, W. M. Darski, T. Bołdak-Janowska aj.) a stejnojmenného časopisu, který byl vydáván v Olštýnu, tedy v centru regionu Varمیńska (polsky Warmia; německy Wartenburg) a Mazurska, kde kromě Slovanů žili pobaltští Prusové.

Zde ukázka končí.

Libor Martinek

**Dějiny literatury
Krnovska**

**I. díl
Od středověku
po interetnické vztahy v literatuře 20. století**

**II. díl
Od národního obrození do současnosti**

Vydalo nakladatelství
Michal Beran – První bruntálské nakladatelství
jako svou 11. publikaci
v roce 2022

ISBN 978-80-88463-11-5 (pdf)
ISBN 978-80-88463-12-2 (ePub)
ISBN 978-80-88463-13-9 (mobi)

e-mail: info.pbn@centrum.cz
web: pbn.proweb.cz